

cognoscitur homo, ita ex Filio Pater cognoscitur, iuxta illud Christi ad Philippum: *Philippe qui videt me, vides & Patrem meum.* Dicitur etiam candor lucis aeternæ, & splendor gloriae, quia sicut proprium lucis & splendoris est res manifestare; ita Verbi Divini proprium est esse manifestatum Patris, & eorum omnium quae sunt in Patre. Demum speculum sine macula nuncupatur, quia sicut speculi est, omnes intuent se motus & gestus exprimere; ita Filius Dei, qui est vivum Patris speculum, omnes ejus perfectiones & operationes exhibet & representat, iuxta illud Joan. 5. *Non potest Filius a se facere quidquam nisi quod viserit Patrem facientem.* Quocunque enim ille fecerit, hoc & Filius similiter facit. Unde Basilius homil. 16. *Quoniam est Patris imago, rotum in se monstrat genitorem.*

28. Ratio etiam suffragatur, imago enim, quæ definitur, *Vnus ab alio deducta similitudo*, duos tantum requirit, nimirum similitudinem & processionem, non enim sola similitudo sufficit ad rationem imaginis, nam duo ova similia sunt, unum tamen alterius imago non est, quia neutrum de altero expressum est: Sed utraque haec conditio perfectissime convenit Filio, procedit enim a Patre, & ex vi sua processionis est ei similis in natura, ut cap. 3. §. 3. ostendimus: Ergo est vera & perfecta Patris imago, & tanto per perfectior, quanto perfectiorem habet cum eo similitudinem, nimirum identitatem in natura.

29. Confirmatur: Creatæ imagines, vel non sunt veræ, quia fideliter non representant prototypum; vel sunt inanimatae & muta, quia carent vita & facultate loquendi; vel denique inane & vacua, quia carent virtute & operatione: *Ita ista imago* (inquit Ambrosius lib. 1. de fide cap. 4.) *Veritas est, imago ista Dei virtus est;* non muta, quia *Verbum est, non inanis, quia virtus est;* non vacua, quia *vita est, non mortua, quia resurrectio est:* Ergo vera & propria ratio imaginis illi competit.

30. Secunda pars nostræ assertionis videtur esse contra nonnullos Patres Græcos, sentientes non solum Filio, sed etiam Spiritui sancto convenire rationem imaginis, ait enim Basilius lib. 5. contra Eunom. cap. 6. *Imago Dei Christus est, imago vero Filii Spiritus.* Et Cyrillus lib. 13. thesauri cap. 1. *Deus versus Spiritus sanctus est, quoniam Filius Dei imago perfectissima est.* Item Damascenus lib. 1. fidei cap. 18. *Imago Patris est Filius, & Filius Spiritus sanctus.* Est tamen communis inter Latinos, eamque docet & probat S. Thomas hic quæst. 34. arr. 2. hoc discursu: *Sicut Spiritus sanctus, quamvis sua processione accipiat naturam Patris, sicut & Filius, non tamen dicitur natus;* ita licet accipiat speciem similem Patris, non dicitur *imago;* quia Filius procedit ut *Verbum*, de cuius ratione est similitudo speciei ad id à quo procedit, non autem de ratione amoris, quamvis hoc conveniat amori qui est *Spiritus sanctus, inquantum est divinus.* Quam rationem fuscè expendimus supra cap. 3. probando productionem Verbi esse generationem, non autem processionem Spiritus sancti.

31. Dices, Spiritus sanctus est infinitè similius Patri & Filio, quam sint creature: Ergo ratio imaginis, multò magis ei conveniet, quam creaturis.

Sed nego consequentiam, licet enim creature imperfectam habeant cum Deo similitudinem, illam tamen habent ex vi sua productionis; quia sunt veluti quedam artefacta, quæ exigunt fieri

ad similitudinem idæ, quam Deus ab æterno in mente habuit: At vero Spiritus sanctus non habet similitudinem in natura, formaliter ex vi processionis, sed identice tantum & concomitantem. Unde S. Thomas in 1. ad Annibaldum dist. 28. quæst. 2. artic. 2. ad 3. *In artificato invenitur species artis, etiam apud nos, non autem in amore artificis;* & ideo *creatura, inquantum habent speciem artis aeterna, que est Filius Dei,* dicuntur *imago, & ad imaginem, non autem Spiritus sanctus, qui est amor.* Unde quando Patres Græci supra relati, vocant Spiritum sanctum imaginem Filij, sumunt latè nomen imaginis, pro eo quod procedit cum perfecta similitudine in natura, quamvis non formaliter ex vi sua processionis.

32. Ex dictis colligitur primò, Verbum solius Patris esse imaginem; et si enim ut ab objecto per se cognito procedat non solum à Patre, sed etiam à seipso, à Spiritu sancto, & à possibilibus; ut à principio tamen originante, à solo Patre procedit; unde cum de ratione imaginis sit non solum similitudo, sed etiam processione, seu expressione, Filius solius Patris est imago. Quare plusquam falsum est quod scribit Auctor Theologiae mentis & cordis in Tractatu de Trinitate pagina 300. nimirum quod *quia principium quod Verbi est Pater, principium vero quo essentia, Verbum dicitur imago Patris & essentia.* Cùm enim inter imaginem & prototypum debeat esse relatio & distinctione realis, non minus quam inter Patrem & Filium; sicut Verbum non potest dici filius essentia, sed tantum Patris, defectu relationis & distinctionis realis inter Verbum & essentiam (licet illa, ut modicata relatione paternitatis, sit principium quo generationis Verbi) ita ob eandem rationem, Verbum non potest dici imago essentia, sed tantum Patris, quamvis essentia sit principium quo productionis seu expressionis Verbi, & habeat rationem speciei fœcundantis intellectum Patris ad illius productionem.

33. Colligitur secundo, pulchritudinem seu speciem recte appropriari Filio ab Hilario lib. 2. de Trinit. ubi sic ait: *Aternitas est in Patre, species in imagine, usus in munere.* Tum quia pulchritudo præcipue relinet in vultu, Filius autem, ut supra dicebamus, in scriptura facies Dei appellatur. Tum etiam, quia ut discurret D. Thomas infra qu. 39. art. 8. ad pulchritudinem tria requiruntur, integritas scilicet, seu perfectio; quæ enim manca & diminuta sunt, turpia sunt: debita proportio seu consonantia, ut patet in corporalibus; ille enim non dicitur pulcher, qui non habet membra debite proportionata & coaptata; denique splendor seu claritas, unde quæ habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur. Hæc autem secunda Sanctissimæ Trinitatis Personæ perfectissime convenientia, cum enim sit Filius Dei naturalis, habet in se totam Patris naturam; cur sit ejus imago, perfectam habet cum illo proportionem, convenientiam, & similitudinem; denique cum sit Verbum, est lux & splendor intellectus, ut ait Damascenus.

34. Colligitur tertio ex dictis toto huc capite de Persona Filij, eam adæquare constitui per hos tres respectus Filiationis, Verbi, & Imaginis, omnesque per se requiri ad rationem Filij & geniti increati; quia cum Filius increatus procedat per intellectum, recipit naturam divinam, ex vi sua processionis, quod ad rationem Filij requiritur; terminat intrinsecè Patris intellectu, quod est pri-

DE MYSTERIO SS. TRINITATIS. 149

prium Verbi; Verbum enim est terminus per intellectu, manifestat suum prototypum, quod exigitur ad rationem imaginis. Hi vero tres respectus identificantur in secunda Trinitatis Persona, sine virtuali discrimine, & differunt solum per orationem ad diversa connotata: Etenim ut Filius, magis exprimit similitudinem seu identitatem in natura; ut Verbum, magis explicat rationem manifestationis eorum quæ Patri propria sunt; ut imago, magis declarat rationem originis & imitationis, seu representationem sui exemplaris. Unde S. Thomas hic qu. 34. art. 2. ad 3. *Ad exprimendas diversas Filii Dei perfectiones, diversa ei attribuantur nomina;* nam ut ostendatur connaturalis Patri, dicitur *Filius;* ut ostendatur coaternus, dicitur *splendor;* ut ostendatur omnino similis, dicitur *imago;* ut ostendatur immaterialiter genus, dicitur *Verbum.* Uide in Clypeo Theologiae Thomistica præcipua Verbi Divini encomia, ex capite primò Evangelij D. Joannis desumpta, quæ ad finem disputationis no[n]a, fusè expendimus.

4. Secundum Spiritus sancti nomen est amor, quod duplice titulo ei convenit; primò ex vi processionis & proprietatis personalis, terminus enim actionis voluntatis, convenienter amor vocatur, seu pondus & impulsus in rem amatam. Secundò ratione sua operationis, quatenus scilicet nos reddit amantes, infundendo in nobis charitatem. Ad quod respiciens Bernardus epist. 107. Sic exclamat: *O geminum, ipsumque firmissimum, erga nos amoris argumentum! Christus moritur, meretur ergo amari: Spiritus afficit, & facit amare. Ille facit cur ametur, iste ut ametur. Ille multam dilectionem in nobis commendat, iste dat. In illo cernimus quod amemus, ab isto sumimus unde amemus. Charitatis ergo ab illo occasio, ex isto affectio.*

5. Tertium nomen Spiritus sancti est donum, quod etiam personali proprietate ei competit; procedit enim ut amor; Amor autem est primum donum quod conferunt amico, & ad quod cetera consequuntur: Ergo Spiritus sanctus ex sua proprietate personali habet quod sit donum. Nec obstat quod donum respiciens dicat ad personam cui datur, & nulla creatura sit ab æterno, cui Spiritus sanctus donari possit. Nam ut ait S. Thomas hic qu. 38. art. 1. ad 4. *Donum non dicitur ex eo quod aeternum datur, sed inquantum habet aptitudinem ut possit dari:* unde ab aeterno Dei persona dicitur donum, licet in tempore detur.

§. I.

Tertia Persona Sanctissima Trinitatis, tria præcipue nomina convenientia, scilicet Spiritus sancti, amoris, & domi.

2. Tres solent assignari rationes, cut tertia sanctissimæ Trinitatis Personæ, nomen Spiritus attribuatur. Prima & præcipua, quia proprium est tertia Personæ passivæ spirati, non secus ac Filii est passivæ generari. Secunda quam tradit S. Thomas 4. contra Gent. cap. 18. nomen Spiritus in rebus corporeis, impulsione quandam & motionem significat, nam flatum & ventum, Spiritum sèpè appellat Scriptura: Sed proprium amoris est quod moveat & impellat voluntatem amantis in rem amatam: Ergo persona illa quæ in Divinis procedit per modum amoris, convenienter Spiritus dicitur. Tertia ratio est, quia tertia Sanctissimæ Trinitatis persona, suis donis homines spirituales efficit, & in quandam divinæ spiritualitatis participationem trahit; ut enim observat Magister sententiarum in 1. distinet. 18. dupl. a Deo acceptimus Spiritum, unum quo essemus, & alium quo sancti & spirituales essemus: nam spiritu creato, qui est anima rationalis, sumus; & spiritu increato, qui est Spiritus sanctus, spirituales & sancti sumus.

3. Sanctus quoque congruerter dicitur, quia ut notat S. Thomas in compendio Theologiae cap. 74. Sanctum tribus modis sumitur, primò pro eo quod est purum & mundum, secundò pro eo quod est cultui divino deputatum & consecratum, tertio sanctum idem est quod firmum, seu in bono confirmatum; & his tribus modis sanctitas Spiritui

I. Pars.

Spiritus sanctus à Patre, Filioque procedit.

6. Post hæresim Macedonij, qui Spiritus sancti divinitatem negavit, novus aliquorum Græcorum error circa illius processionem pullulare cœpit; licet enim illi Spiritum sanctum, aquæ ac Patrem & Filium, Deum esse confiterentur; negabant tamen ipsum à Filio procedere, sed à solo Patre. Hoc antiquo errore ad hæc usque tempora laborent Græci & Armeni, ad eumque abolendum plura fuere coacta Concilia, inter quæ ultimo loco, jussi Eugenij I V. coactum est Florentinum, ubi post multis accuratasque disputationes inter Patres agitatas, tandem Græci convenierunt cum Latinis, de processione Spiritus sancti, ut constat ex ipso decreto Eugenij, & ex oratione quan ad Concilium habuit Beffation Patriarcha Constantinopolitanus, de unione Ecclesiæ Græcæ cum Latina: sed in partiam reversi, suidente Marco Ephesino, ad vomitum redierunt & in eundem errorum relapsi sunt.

7. Veritas Chatholica, quæ assertit Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere, præterquam quod in variis Conciliis definita est, aperte colligitur ex variis Scripturæ testimoniis, præsertim ex illis in quibus Spiritus sanctus dicitur à Filio missus Joan. 15. *Cum autem venerit Paracletus quem ego mittam vobis, nam unam personam ab alia mitti, in Divinis est unam personam ab alia procedere,*

Seth, quia ab Adamo & Eva ortus est, ut Spiritus sanctus à Patre & Filio procedit. Notandum est etiam illud Athanasij serm. 4. ubi comparat Patrem Soli, Filium luci seu splendoris, & Spiritum sanctum ardoris seu calori; & docet, quod sicut à sole procedit lux, & à sole & luce calor; ita & à Patre Verbum generatur, & à Patre, Filioque Spiritus sanctus producitur.

12. Omitendum non est, Patres Græcos interdum querere, cur Spiritus sanctus non sit Filius Filii, ut constat ex Basilio lib. 5. contra Eunom. cap. 12. cuius titulus est: *Cur & Spiritus filius Filius non dicitur?* Hæc autem quæstio, ne puerilis sit & nugatoria, necessariò supponit, Spiritum sanctum produci à Filio; alioquin, ut notat Bessarion in oratione supra citata cap. 6. nullam prorsus difficultatem haberet, & similis esset illi quæ quis quereret, cur Spiritus sanctus non sit Pater Patris, & genitor Filii? quam quæstionem nemo movit unquam, eò quod ea supponat, Spiritum sanctum producere Patrem & Filium.

13. Non desunt etiam rationes Theologicæ in ejusdem veritatis confirmationem: Tres adducit D. Thomas h̄c qu. 36. art. 2. Prima & præcipua est, quia si Spiritus sanctus non procederet à Filio, non distingueretur ab illo; cum omnis distinctione realis in Personis Divinis ex oppositione relativa oriatur, & oppositio relativa fundetur in processione unius Personæ ab alia. De quo fuisse §. sequenti. Secunda est, quia illud quod procedit per modum amoris, debet necessariò procedere à Verbo, eò quod nihil amari possit, nisi quod Verbo concipitur: Sed Spiritus sanctus procedit ut amor: Ergo à Verbo procedit. Unde S. Thomas infra qu. 43. art. 5. ad 2. *Filius est Verbum, non qualemcumque, sed spirans amorem.* Nec refert si dicas, amorem non procedere in nobis à Verbo effectivè, sed obiectivè tantum, quatenus repræsentat amabilitatem objecti, quæ voluntas ad amandum allicitur. Nam præterquam quod non improbabilis est illa sententia, quæ asserit intellectum effectivè movere voluntatem, ut suo loco dicemus: Semper statvis rationis D. Thomæ, nam semel habito quod de ratione amoris in communis analogicè sumpti, sit procedere à Verbo, ex diversa deinde conditione Verbi creati & increati, debet inferri, quod creatum finaliter, increatum verò activè, etiam per modum principij, ad amorem concurrat; eò quod Verbum increatum procedat ut persona subsistens in natura divina, & consequenter ut habens voluntatem divinam, quæ elicivè & activè spiratur amor. Tertia ratio D. Thomæ in Clypeo Theologiae Thomisticae videri poterit.

14. Objiciunt Græci Schismatici: In scripturis invenimus solum Spiritum sanctum à Patre procedere, nulla mentione facta de Filio, sicut nec de eo fiebat in Symbolo Concilij Nicæni, in quo non habetur particula, *Filioque*, sed tantum, quæ à Patre procedit: Unde particula illa addita fuit à Latinis; & tamen sub intermissione anathematis vetitum fuerat in Concilio Ephesino, ne quidquam illi Symbolo adderetur.

15. Respondeo quod licet scriptura nusquam formaliter & explicitè dicat, Spiritum sanctum procedere à Filio, id tamen virtualiter & implicitè ait, dum asserit ipsum esse Spiritum Filii, ab eo mitti, & de ipso accipere, ex his enim locis manifestè colligitur, ipsum à Filio procedere, ut ex supra dictis constat. Cur autem Christus noluerit aperte dicere, Spiritum sanctum procedere à se, sicut dixit de Patre, rationem assignat Augustinus.

16. Non desunt testimonia SS. Patrum, etiam Græcorum: Præcipue notandum est illud Nazianzeni orat. 5. de Theologia, ubi Divinam Trinitatem comparat tribus primis personis generis humani: Scilicet Patrem Adæ, quia Pater à nulla persona, ut Adam à nullo homine, est ortus: Filium verò Evæ, quia Eva ex Adami substantia processit, ut Filius à solo Patre: Spiritum sanctum

& momenti, cùm sacra Synodus cā utatur ad definiendam fideli veritatem.

19. His adjungi potest celebre testimonium Gregorij Nisseni lib. ad Ablavium, ubi sic ait: *Eò distinguuntur Spiritus à Filio, quod per ipsum est: Ergo si ab ipso non esset, ab ipso non distinguetur.*

20. Ratio fundamentalis prædictis locis insinuata est: Personæ enim Divina non distinguuntur, nisi quatenus opponuntur, in quo enim non opponuntur, conveniunt & identificantur: opponi verò non possunt, nisi relativè; tum quia, ut ait S. Thomas qu. 7. de potentia art. 8. ad 4. *In aliis oppositis semper alterum est imperfectum: hoc ameri in relativis non oportet, ino utrumque considerari potest ut perfectum.* Tum, etiam, quia in Deo nihil est, nisi essentia, attributa, & relationes: Ergo cùm Personæ Divina non opponantur in essentia, nec in attributis, quæ absoluta & communia sunt, necesse est quod opponantur relatione, ut ad invicem distinguantur. Hinc ortum habuit celebre illud axioma ex Boëtio & Anselmo desumptum, & communi Theologorum calculo probatum: *In divinis omnia sunt unum, nisi ubi obviat relationis oppositio; qua, cùm non nisi in origine unius Personæ ab alia fundetur, si Spiritus sanctus à Filio non procederet, ab eo non distinguetur.*

21. Confirmatur Filiatio & spiratio passiva, in ea hypothesi, non magis opponerentur, & consequenter non magis distinguuntur inter se, quam de facto opponantur ac distinguuntur paternitas & filiatio ex una parte, & spiratio activa ex altera: Ergo sicut Spirator non est Persona distincta à Patre & Filio, quia eis relativè non opponitur; ita nec Spiritus sanctus, personaliter distinguetur à Filio, si ab eo non procederet.

22. Respondent Scotistæ, non esse idem oppositionem relationis & oppositionem relativam, gaudet enim (inquit) relatio dupli oppositione, unâ relativâ, & alterâ disparatâ: Unde quando SS. Patres & Theologi dicunt, in Divinis omnia esse unum ubi non obviat relationis oppositio, hoc non est intelligendum de oppositione relationis tantum relativâ; sed vel de relativâ, vel de disparata, quam habetur Spiritus sanctus cum Filio, si ab eo non procederet, subindeque ab illo distinguetur.

§. III.

Spiritus sanctus non distingueretur à Filio, si ab illo non procederet.

16. Probatur primò ex tribus Conciliis: Imprimis enim Concilium Toletanum 2. in professione fidei, de Personis Divinis loquens, sic ait: *In relatione Personarum numerus certior. Hoc solum numerum insinuant, quod adinvicem sunt.* Quibus verbis aperte docet Personas Divinas sola oppositione relativa multiplicari & inter se distingui: At si Spiritus sanctus non procederet à Filio, ei non opponeretur relativè, cura omnis oppositio relativa in Divinis, in origine & processione unius Personæ ab alia fundetur: Ergo ab illo non distinguetur.

17. Secundò, in Concilio Toletano 16. in confessione fidei, de Spiritu Sancto dicitur: *Qui in sancta prænoscitur Trinitate tertia Persona esse, pro eo quod à Patre Filioque condonatur.* Ergo si non esset dominum procedens à Patre & Filio, non esset tertia persona ab illis distincta.

18. Tertiò in Concilio Florentino sess. 18. probatur contra Græcos Spiritum sanctum procedere à Filio, quia sola relatio apud omnes tam Græcos quam Latinos Doctores, divina, processione Personas multiplicat: Ergo ex Concilio, cessante processione cessat multiplicatio & distinctio Personarum. Et quamvis ibi non sit definitio, sed doctrina Concilij, non potest tamen non esse summi ponderis